

**Голові разової спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.135**

**Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника**

**доктору політичних наук, професору
Климончуку Василю Йосифовичу**

**(76018, м. Івано-Франківськ, вул.
Шевченка,57)**

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента, доцента кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Москалюка Михайла Федоровича на дисертаційну роботу

Сех Дарини Андріївни «Геополітична концепція «Міжмор'я»:

**субрегіональний вимір та стратегічні перспективи», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові
науки зі спеціальності 052 Політологія**

Актуальність дисертаційної роботи

Актуальність дисертаційного дослідження Сех Дарини Андріївни зумовлена глибокими трансформаціями безпекового середовища у Центральній Східній Європі, спричиненими збройною агресією Російської Федерації проти України, а також необхідністю перегляду усталених форматів регіональної співпраці. В умовах зниження ефективності класичних моделей європейської безпеки, пошук нових форм міждержавної взаємодії на субрегіональному рівні набуває стратегічної ваги.

У цьому контексті концепція «Міжмор'я» постає як своєчасна й перспективна ідея, здатна сформувати альтернативну платформу регіонального об'єднання. Її інтерпретація як сукупності трьох взаємопов'язаних форматів —

Інтермаріуму, Ініціативи трьох морів та Балто-Чорноморського союзу — дозволяє розглядати «Міжмор'я» не лише як історичну концепцію, а як практичний інструмент відповіді на виклики сучасної геополітики.

У роботі аргументовано, що реалізація ідеї «Міжмор'я» може сприяти зміцненню політичних, безпекових та економічних позицій країн регіону, зокрема України, яка має всі підстави відігравати активну роль у цих процесах. Увага до ролі України як повноцінного учасника регіональних ініціатив підсилює прикладну значущість дослідження та його відповідність практичним запитам державної політики.

Враховуючи динаміку міжнародного середовища, зростання ролі транскордонного співробітництва, енергетичної безпеки, а також зусиль з побудови ефективної системи стримування у Східній Європі, обрана тема є науково обґрунтованою та відповідає актуальним потребам розвитку політичної науки й міжнародних студій. Дисертація пропонує сучасне бачення можливостей регіональної інтеграції, ґрунтуючись на теоретичному аналізі, емпіричних спостереженнях і стратегічних оцінках, що й визначає її високу актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тематика дисертації Сех Дарини Андріївни безпосередньо корелює з науковими дослідженнями, що виконуються на кафедрі політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Дослідження здійснене в межах науково-дослідної діяльності кафедри, спрямованої на аналіз регіональних процесів, безпекових викликів, а також трансформацій міжнародного середовища в умовах нових геополітичних реалій.

Вибір теми дисертації є цілком обґрунтованим з позиції як наукової новизни, так і практичної затребуваності. Робота логічно вписується у

загальний академічний дискурс щодо формування регіональних інтеграційних моделей, які виникають у відповідь на новітні загрози європейській безпеці, та водночас відповідає актуальним викликам для зовнішньої політики України. Геополітична концепція «Міжмор'я», яка стала об'єктом дослідження, є стратегічно важливим вектором сучасних субрегіональних ініціатив і передбачає не лише дослідження нових моделей співпраці, але й їхню адаптацію до умов постбіполярного світового порядку.

Зміст дисертації також органічно поєднується з освітніми завданнями фахової підготовки з політології, міжнародних відносин і безпеки. Отримані в процесі дослідження результати можуть бути використані в освітньому процесі, аналітичній роботі та при реалізації державних програм у сфері євроатлантичної інтеграції України.

Таким чином, дослідження цілком узгоджується з профілем наукової спеціальності 052 «Політологія» та є складовою реалізації стратегічних цілей державної політики у сфері безпеки, міжнародної співпраці та регіонального розвитку.

Найбільш вагомі результати, отримані в дисертаційному дослідженні

Дисертація Дарини Андріївни Сех є всебічним науковим дослідженням, у якому поєднано історичний, концептуальний і практичний аналіз геополітичної концепції «Міжмор'я» в її ключових форматах: Інтермаріум, Ініціатива трьох морів, Балто-Чорноморський союз. Авторка переконливо доводить, що ці ініціативи мають як спільні риси, так і специфічні відмінності у змістовому наповненні, рівні інституціоналізації та геополітичній підтримці.

Серед найбільш вагомих результатів дисертаційного дослідження варто виокремити:

1. **Запропоновано авторське визначення концепції «Міжмор'я»** як багатовекторної субрегіональної інтеграційної моделі, що поєднує політичну, безпекову та економічну взаємодію країн Центрально-Східної Європи (с. 26–27).
2. **Обґрунтовано етапи еволюції концепції** — від міжвоєнного Інтермаріуму Юзефа Пілсудського до сучасних варіантів регіональної кооперації, зокрема Ініціативи трьох морів (с. 42–43).
3. **Проведено типологізацію моделей інтеграції**, де класифікація суб'єктів реалізації концепції здійснена за рівнем політичної волі, ступенем залученості та інституційною здатністю до співпраці (с. 54–55).
4. **Розкрито геополітичний зміст Ініціативи трьох морів** як найбільш інституціоналізованого формату регіональної інтеграції, що поступово формує економічно-безпековий простір у Центрально-Східній Європі (с. 89–93).
5. **Розроблено концептуальну модель оцінки ефективності регіональних ініціатив**, яка базується на трьох параметрах: політична воля, економічний потенціал і безпекові виклики (с. 143–144).
6. **Досліджено роль України** у сучасній регіональній архітектурі — як держави, що водночас є геополітичним центром і стратегічним учасником субрегіонального співробітництва, зокрема в межах тристороннього партнерства з Польщею та Литвою (с. 148–150; 170–172).
7. **Проаналізовано вплив міжнародних акторів** (США, ЄС, Китаю, Росії) на процеси формування та реалізації концепції «Міжмор'я» (с. 132–134; с. 155–157).
8. **Виявлено внутрішні виклики та структурні обмеження** реалізації концепції Балто-Чорноморського союзу, запропоновано імовірні сценарії подальшої еволюції цього формату (с. 131–133).

Узагальнено, дисертація демонструє як теоретичну глибину, так і прикладне значення, пропонуючи комплексний інструментарій для аналізу субрегіональних інтеграційних моделей. Отримані результати мають значний

потенціал як для наукової політології, так і для розробки стратегій зовнішньополітичного курсу України.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертація Сех Дарини Андріївни має чітко виражену наукову новизну, що полягає у всебічному дослідженні концепції «Міжмор'я» як складного політичного явища, що формує альтернативну логіку інтеграційних процесів у Центрально-Східній Європі. Відмінністю даного дослідження є інтеграція геополітичного аналізу з теоретичними підходами до регіоналізму, міжнародної безпеки та зовнішньополітичної стратегії.

До новаторських положень роботи слід зарахувати:

- авторське трактування «Міжмор'я» як поліцентричної платформи міждержавної взаємодії, яка ґрунтується на спільних політичних, безпекових та економічних інтересах країн регіону й має потенціал до інституціоналізації в умовах гібридних викликів;
- критичне порівняння трьох ключових форматів регіональної співпраці — Інтермаріуму, Ініціативи трьох морів і Балто-Чорноморського союзу, що дозволило вперше системно оцінити їхній функціонал у контексті субрегіональної інтеграції;
- аналітичне розгортання історичної еволюції ідеї «Міжмор'я» від міжвоєнних часів до початку 2020-х років, у якому простежено сталість геополітичних інтенцій країн регіону щодо створення власного стратегічного простору;
- концептуальне підґрунтя для позиціонування України як не лише учасника, але й рушія сучасних інтеграційних форматів, виходячи з її географічного положення, системної зацікавленості у зміцненні оборонної взаємодії та євроатлантичного курсу;

- розробку моделі оцінювання інтеграційних форматів, що враховує політичну волю, економічну сумісність, інституційну здатність та спільні безпекові пріоритети як ключові критерії ефективності;
- дослідження Балто-Чорноморського союзу як перспективної платформи формування регіонального безпекового щита із потенціалом створення окремих елементів оборонної інфраструктури;
- надання практичних рекомендацій щодо формування стратегічної лінії зовнішньої політики України в умовах триваючої війни, з урахуванням потреб у нових форматах міжнародного партнерства та політичної координації в Центрально-Східній Європі.

Завдяки глибокому теоретичному підходу, актуальності обраної тематики та міждисциплінарній аналітиці, дисертація Дарини Андріївни Сех становить вагомий внесок у розвиток сучасної політологічної думки та практики міжнародної політики. Її новизна полягає не лише у предметі дослідження, а й у способі осмислення інтеграційних моделей як елементів стратегічної трансформації регіону.

Значення для науки й практики отриманих автором результатів

Результати дисертаційного дослідження Сех Дарини Андріївни мають вагоме значення як у теоретичному, так і в прикладному вимірах. Робота не лише розширює межі наукового осмислення регіональної інтеграції в Центрально-Східній Європі, а й пропонує практично орієнтовані підходи до формування зовнішньополітичної та безпекової стратегії України.

У науковому плані дослідження збагачує категоріальний апарат політології поняттям «Міжмор'я» як багатоформатної моделі субрегіональної кооперації, що охоплює не лише політичну взаємодію, а й енергетичну, безпекову та інфраструктурну інтеграцію. Авторське бачення еволюції цієї концепції в ХХ–ХХІ століттях, а також запропонована типологія суб'єктів та критеріїв ефективності інтеграційних проєктів, доповнюють теоретико-

методологічну базу вітчизняних і зарубіжних досліджень у сфері міжнародних відносин.

З прикладної точки зору, результати дисертації становлять цінність для державних інституцій, що відповідають за розробку та реалізацію зовнішньополітичного курсу України. Зокрема, висновки і рекомендації можуть бути використані:

- при підготовці стратегічних документів, орієнтованих на поглиблення співпраці з країнами Балто-Чорноморського простору та активізацію участі України в Ініціативі трьох морів;
- для оцінки перспектив багатосторонньої оборонної взаємодії на субрегіональному рівні, зокрема в умовах трансформації європейської безпекової архітектури;
- у практичній роботі дипломатичних місій, експертних груп, аналітичних центрів, що займаються формуванням регіональної політики;
- в освітньому процесі вищих навчальних закладів — як аналітична база для викладання дисциплін із міжнародних відносин, геополітики, безпекознавства та європейських студій.

Отже, отримані авторкою результати не лише є вагомим науковим здобутком у сфері політології, а й можуть бути адаптовані до практичних потреб державного управління та експертно-аналітичного середовища України в умовах складного безпекового контексту.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, викладені у дисертаційному дослідженні Сех Дарини Андріївни, ґрунтуються на ретельному аналізі джерельної бази, застосуванні сучасних методологічних підходів і логічній структурі побудови аргументації. Дисертантка послідовно реалізує міждисциплінарний підхід,

поєднуючи методи порівняльного аналізу, геополітичного моделювання, системного підходу та елементів контент-аналізу у вивченні інтеграційних процесів у Центрально-Східній Європі.

Структура викладу, узгодженість теоретичних розділів із практичними спостереженнями, а також чітка логіка висновків дозволяють оцінити дослідження як науково обґрунтоване і концептуально вивірене. Поставлені у вступі завдання виконані у повному обсязі, а отримані результати відповідають заявленій меті дослідження.

Положення дисертації також знайшли відображення у п'яти наукових публікаціях, включно зі статтями у фахових українських виданнях (категорії «Б»), міжнародному наукометричному журналі, а також матеріалах конференцій. У публікаціях висвітлено основні концептуальні положення дослідження, зокрема визначення «Міжмор'я», його інфраструктурні та безпекові параметри, а також стратегічні перспективи для України.

Такий рівень теоретичної глибини, методологічної чіткості, апробації та наукової публікаційної активності дає усі підстави вважати висновки й рекомендації дисертації науково обґрунтованими, а її результати — достовірними, значущими та практично релевантними як для академічного середовища, так і для державної політики України у сфері регіональної безпеки та міжнародних відносин.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертаційна робота Сех Дарини Андріївни переконливо демонструє високий рівень оволодіння методологією наукового дослідження. Авторка впевнено застосовує комплекс сучасних методологічних підходів, що включає геополітичний аналіз, інституціональний підхід, компаративний метод, а також елементи конструктивізму й неореалізму — як у теоретичному, так і в прикладному контексті. Така багаторівнева методологічна рамка дозволила

розглянути концепцію «Міжмор'я» з різних перспектив: як історичну ідею, як інтеграційну модель і як сучасний геостратегічний проєкт.

Здобувачка послідовно використовує міждисциплінарний підхід, залучаючи напрацювання з політології, міжнародних відносин, безпекових студій, європейських студій та регіоналістики. Це забезпечує глибину й обґрунтованість висновків, а також дозволяє інтегрувати теоретичне осмислення з практичними рекомендаціями.

Особливу увагу заслуговує широке використання джерельної бази, яка налічує 145 позицій, включаючи праці англomовних, польськомовних і німецькомовних авторів. Така мовна та тематична різноманітність джерел свідчить про високу ступінь аналітичної підготовки здобувачки та її вміння працювати з оригінальними джерелами і фаховою літературою міжнародного рівня.

Дисертація структурована логічно та послідовно, її зміст побудовано на чітких зв'язках між розділами, а висновки випливають із проведеного аналізу. Здобувачка продемонструвала здатність критично осмислювати складні політичні процеси, самостійно формулювати наукові гіпотези й аргументації, що підтверджує її зрілість як дослідниці та сформовану методологічну компетентність.

Структура і зміст дисертації

Дисертаційне дослідження Сех Дарини Андріївни має чітку та логічно вибудовану структуру, що відповідає вимогам до наукових праць такого рівня. Робота складається зі вступу, трьох змістовно насичених розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 180 сторінок, з яких основний текст займає 165 сторінок.

Структура дослідження побудована у відповідності до поставленої мети та визначених завдань. У вступі чітко сформульовано актуальність теми, об'єкт

і предмет дослідження, методологічну базу та наукову новизну. Кожен із трьох розділів має внутрішню логіку й послідовність: від теоретико-методологічного аналізу до прикладного вивчення окремих моделей інтеграційної взаємодії.

У висновках (с. 159–165) узагальнено основні результати дослідження та подано практичні рекомендації, які логічно випливають із проведеного аналізу. Висновки відображають ключові положення роботи, зокрема авторське розуміння «Міжмор'я» як субрегіональної інтеграційної моделі, місце України в її реалізації, а також оцінку перспективних форматів співпраці у Центрально-Східній Європі.

Зміст дисертації опирається на різноманітну джерельну базу — нормативно-правові документи, міжнародні аналітичні звіти, статистичні дані, академічну літературу. Поєднання теоретичного аналізу з актуальними емпіричними спостереженнями забезпечує достовірність та глибину отриманих результатів.

Відомості про дотримання академічної доброчесності

У дисертації Сех Дарини Андріївни відсутні порушення академічної доброчесності. Текст дослідження та наукові публікації здобувачки не містять випадків плагіату, фальсифікації чи фабрикації результатів. Всі використані матеріали коректно процитовані й належно відображені в списку використаних джерел.

Робота є самостійною науковою розвідкою, що ґрунтується на власних аналітичних спостереженнях, критичному опрацюванні джерел та авторській інтерпретації проблеми. За результатами перевірки дисертації та супровідних публікацій не зафіксовано жодних ознак порушення етичних норм академічного середовища.

Таким чином, наукове дослідження повністю відповідає вимогам доброчесності, прийнятим у вищій освіті та науковій діяльності України.

Дискусійні положення та рекомендації до змісту дисертації

Рецензована дисертація вирізняється високим рівнем теоретичної та емпіричної опрацювання теми. Водночас, із метою поглиблення окремих аспектів, доцільно вказати на кілька моментів, які можуть бути предметом подальшого дослідження або обговорення:

1. На с. 24 дисертантка подає поняття «Міжмор'я» як інтеграційного проєкту з комплексним характером. Разом із тим, в умовах нестабільної геополітичної реальності було б важливо доповнити аналіз прогнозом щодо потенційної інституціоналізації цього формату після завершення активної фази російсько-української війни.
2. У структурі роботи переважає акцент на безпековому та політичному вимірах. Було б доцільно трохи глибше висвітлити соціогуманітарний вимір «Міжмор'я», зокрема культурну дипломатію, історичну пам'ять та освіту як м'які інструменти регіональної консолідації.
3. На с. 123–124 і 148–150 обґрунтовано роль України як ключового актора у моделі «Міжмор'я». Утім, участь України досліджено здебільшого крізь призму двосторонньої взаємодії з Литвою та Польщею. Доцільно було б окреслити перспективи взаємодії з державами, що поки що дотримуються обережної позиції (наприклад, Угорщиною, Словаччиною).
4. Дисертація містить ґрунтовні висновки щодо ролі зовнішніх акторів (США, ЄС, РФ, Китай), однак на с. 145 бракує детальнішого аналізу ролі НАТО у потенційній підтримці формату Балто-Чорноморського союзу як елемента стримування Росії в регіоні.

Усі зауваження є дискусійними, не мають принципового характеру й не впливають на наукову цінність і завершеність дослідження. Навпаки — вони можуть слугувати підґрунтям для розширення досліджень у рамках формування нової геополітичної парадигми Центрально-Східної Європи.

Висновки про відповідність дисертації вимогам

Дисертація Сех Дарини Андріївни на тему «Геополітична концепція «Міжмор'я»: субрегіональний вимір та стратегічні перспективи» є завершеним дослідженням, яке відповідає усім вимогам до наукових кваліфікаційних праць, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Робота характеризується науковою новизною, актуальністю, логічністю структури, аргументованістю висновків і практичним значенням отриманих результатів. Дисертація виконана відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та вимог наказу МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами).

Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено. Робота є самостійною, відповідає сучасному рівню наукових досліджень, а її авторка — Сех Дарина Андріївна — заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Рецензент:

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політичних наук

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

Михайло Москалюк